

Dreptul la educație în Regiunea transnistreană a Republicii Moldova și atitudinea comunității internaționale

Oldrich Andrysek

Mihai Grecu

Acest articol va încerca să arunce lumină asupra dreptului la educație în cazul pretenției „Republicii Moldovenești Nistrene” și va demonstra gravitatea îngrădirii sistematice a acestui drept. Elucidarea politicilor „RMN” față de copiii „românilor”, adică față de acei copii care preferă să studieze folosind în procesul de învățământ grafia latină, în raport cu „moldovenii” (cei ce folosesc grafia chirilică), este o chestiune complicată și agravată de faptul că autoritățile separatiste neagă vehement existența oricăror încălcări ale dreptului la educație. Autorii argumentează că violarea drepturilor omului de către entitățile nerecunoscute, inclusiv a dreptului la educație, trebuie să constituie o preocupare nu doar a statelor care se confruntă cu separatismul, ci și a întregii comunități internaționale.

Introducere

După aproape doisprezece ani de la obținerea independenței, Republica Moldova rămâne încă o țară divizată. Dezintegrarea Uniunii Sovietice a condus la apariția a 15 noi state independente, precum și la crearea câtorva republici autoproclamate, precum Abhazia și Osetia de Sud (Georgia), Karabahul de Munte (Azerbaidjan), Cecenia (Federația Rusă) și Transnistria – pe teritoriul Republicii Moldova. Cu sprijin străin, unele dintre aceste republici au reușit, aproape cu același succes ca și statele recunoscute, să creeze structuri și instituții

statale și să exercite controlul asupra teritoriului și populației.

Un exemplu elocvent în acest sens este, probabil, supraviețuirea așa-zisei „Republicii Moldovenești Nistrene” (RMN)¹. Conducerea separatistă de la Tiraspol, susținută inițial de Armata a 14-a sovietică, iar apoi primind sprijin moral, financiar și politic din Rusia, a proclamat mai întâi o „Republică Sovietică Socialistă Autonomă Transnistreană”, iar mai târziu, la 2 septembrie 1990, a declarat și independența acesteia.

Acest articol va încerca să arunce lumină asupra dreptului la educație în pretinsa

Notă. Traducere din limba engleză de Natalia Ursu-Moraru (Chișinău). Articolul în varianta engleză a fost publicat în revista *Helsinki Monitor*, nr. 2, 2003, pp. 101-117. Oldrich Andrysek a activat, în perioada 1998-2003, în calitate de reprezentant al UNHCR în Moldova, iar Mihai Grecu este un fost diplomat moldovean. Opiniile exprimate în articol sunt opinii personale ale autorilor și nu coincid în mod necesar cu cele ale Guvernului Moldovei, Națiunilor Unite ori UNHCR.

„RMN” și va demonstra gravitatea îngrădirii sistematice a acestui drept. Elucidarea politicilor „RMN” față de copiii „românilor”², adică față de acei copii care preferă să studieze folosind în procesul de învățământ grafia latină, în raport cu „moldovenii” (cei ce folosesc grafia chirilică), este o chestiune complicată și agravată de faptul că autoritățile separatiste neagă vehement existența oricăror încălcări ale dreptului la educație. Acțiunile autorităților separatiste afectează mii de indivizi și, în timp ce prima generație a celor care sunt percepuți ca „dușmani interni” sau „coloana a cincea” este pe cale de a absolvi școala, această chestiune rămâne voit obscură și confuză chiar și pentru cei inițiați. S-ar părea că toți, cu excepția victimelor, s-au împăcat cu soarta³.

Autorii argumentează că violarea drepturilor omului de către entitățile nerecunoscute, inclusiv dreptul la educație, trebuie să constituie o preocupare nu doar a statelor care se confruntă cu separatismul, ci și a întregii comunități internaționale. Noi credem că, până și într-o lume mai puțin ideală, impunitatea cu care autoritățile separatiste trec cu vederea normele acceptate de comportament trebuie să fie susceptibilă de sancțiuni. Mai mult, regimurilor care încalcă standardele în materie de drepturi ale omului trebuie să li se transmită mesajul că însuși comportamentul lor neagă *a priori* orice aspirații de statalitate⁴.

„RMN” a stabilit, treptat, structuri executive, legislative, administrative și judiciare separate și a creat sisteme proprii în domeniile economic, vamal, de impozitare, educațional și altele. Nefiind recunoscută de nici un stat (cu excepția „Abhaziei” și „Karabahului de Munte”), „RMN” are trupe de frontieră, cu drapel și stemă proprii, care reclamă ilegal la frontieră pașapoarte⁵. Multe legi din perioada sovietică, unele amendate și completate, rămân în vigoare⁶. Mai important, „RMN”

a creat structuri de ordine și forță, inclusiv o poliție secretă agilă, de tip KGB, precum și o armată formidabilă care, potrivit opiniei experților militari, este superioară celei moldovenești⁷. Populația „RMN” este lipsită de drepturi cetățenești și nu poate participa la alegerile naționale, iar atunci când i se permite să aleagă propriul „Parlament” și „Președinte”, standardele electorale internaționale nu sunt respectate⁸.

„Statele” nerecunoscute de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice au supraviețuit nu doar datorită sprijinului străin. Într-adevăr, deși există mai mulți factori asupra cărora se poate delibera aici, este suficient să menționăm doar unul: interesele indivizilor care au monopolizat puterea și beneficiază de pe urmele ei ori depind de menținerea *status quo*-ului constituie una dintre cele mai importante explicații pentru existența lor continuă. Beneficiile depășesc scopul politic declarat al statalității deoarece, canalizat fiind prin aceste adevărate „republici-găuri negre”, profitul obținut din comerțul netaxat și producerea țigărilor, traficul de alcool, petrol, stupefiante și arme este semnificativ (King, 2001; Wines, 2002). În plus, un alt motiv este eșecul evident al comunității internaționale (de exemplu, Națiunile Unite, OSCE, UE sau NATO) de a soluționa conflictele „înghețate”. Întrebarea care apare aici este dacă respectivele conflicte sunt considerate neimportante sau, mai simplu, prea depărtate, dacă nu chiar o „chestiune rusă”. Timpul a demonstrat că nici ONU, nici organizațiile europene de securitate care deliberează la Viena sau Bruxelles nu au produs altceva decât declarații vagi și „exprimări de îngrijorare” ne semnificative. Deocamdată, politicile concepute să gestioneze separatismul, excepție făcând șubredele înțelegeri de încetare a focului, au eșuat în mod ciudat. În timp ce scopul declarat al comunității internaționale este menținerea integrității teritoriale, relațiile reale cu separatiștii și interesele

economice, după cum se va vedea mai jos, tind să indice contrariul. Ca rezultat, atitudinea indulgentă și selectivă a comunității internaționale față de violarea drepturilor omului pe teritoriul statelor nerecunoscute, deși nu este cu totul înțeleasă de observatorul experimentat, rămâne de o inconsistență crasă. Recenta decizie de sistare, la insistența Moscovei, a reînnoirii mandatului Grupului de Asistență al OSCE în Cecenia demonstrează că un interes intruziv deschis față de drepturile omului poate fi ușor echivalat cu amestecul în treburile interne ale statelor suverane⁹. Singura excepție pare a fi constituită de recente sancțiuni „direcționate” și adoptate de SUA și EU. „În aceste condiții, noi declarăm intenția noastră de a adopta, conform procedurilor noastre interne, sancțiuni direcționate, sub formă de restricții de călătorie, împotriva membrilor conducerii Transnistriei, considerați a fi principalii responsabili pentru lipsa de cooperare în promovarea soluționării conflictului. Numai timpul va demonstra dacă efectul dorit se va materializa.”¹⁰

Ca și pe timpurile constituției sovietice, protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este garantată de un document similar al „RMN”. În mod previzibil, orice sursă transnistreană „oficială” va pretinde că drepturile omului sunt respectate integral și că politicile sunt „[...] orientate spre edificarea unei societăți democratice deschise”¹¹. Mai mult, începând cu 1992, „Sovietul Suprem” transnistrean a adoptat o hotărâre care proclamă intenția sa de a respecta o serie de documente internaționale în domeniul drepturilor omului (de exemplu, CEDO, ICCPR, ICESCR)¹². Pe de altă parte a liniei de separare, atunci când Republica Moldova a ratificat Convenția Europeană cu privire la drepturile omului, ea a făcut și o declarație importantă potrivit căreia „[...] ea nu va fi capabilă să asigure, până la soluționarea conflictului transnistrean, respectarea Convenției în raport cu

omisiunile și acțiunile autorităților autoprocimatei republici transnistrene, teritoriul căreia este controlat, *de facto*, de către autoritățile respective”¹³. Deși nu se cunoaște dacă „Sovietul Suprem” al Transnistriei ar fi avut reacții în acest sens, iar declarația a rămas netestată de-a lungul anilor, în 2001, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a respins obiecțiunea preliminară a Moldovei, argumentând că... Republica Moldova a ratificat Convenția, cu efecte asupra întregului său teritoriu și a declarat: „[...] Curtea consideră că declarația menționată nu poate fi echivalată cu o rezervă, în termenii Convenției, fapt pentru care respectiva trebuie considerată nulă”¹⁴. Iată deci cum o „finețe” juridică eludează, din păcate, esența problemei: autoritatea reală, *de facto*, continuă să fie exercitată de către separatiști, iar la justiție nu se poate recurge când drepturile omului sunt încălcate¹⁵.

Educația în limba moldovenească/română în „RMN”

Unul dintre rezultatele „restructurării” gorbacioviste (adică în perioada sovietică, guvernată de Moscova) a fost reintroducerea, în august 1989, a „limbii moldovenești”, pe baza grafiei latine, în calitate de limbă de stat¹⁶. Conform noilor legi adoptate, limba de instruire a fost schimbată pe întreg teritoriul Moldovei, inclusiv în Transnistria¹⁷. Școlile cu predare în limba rusă au rămas neafectate în acest sens și continuă să existe datorită cererii suficiente din partea părinților, care consideră rusa drept limbă maternă¹⁸.

Declanșarea, în 1992, a conflictului armat între Guvern și forțele separatiste din „RMN” a condus, doar într-un interval de cca șase luni, la strămutarea a peste 100 000 de persoane (dintre care 50 000 s-au refugiat în Ucraina) și a modificat fundamental viața celor care au rămas pe

teritoriul controlat de separatiști. Una dintre primele modificări ce au fost operate în „RMN” s-a rezumat la reintroducerea grafiei chirilice în școli, conform practicii din perioada sovietică.

Potrivit datelor statistice oficiale ale „RMN”, în prezent există 183 de școli primare (instituții cu instruire generală), cu un număr total de 92 000 de elevi¹⁹. În timp ce în 82% din școli limba de instruire este rusa, în 13,5% limba de instruire este „moldovenească” în baza grafiei chirilice, în 3,8% – limba română și în 0,7% – limba ucraineană²⁰. Există 32 de școli cu predare în limba „moldovenească” și alte 15 școli „mixte” (cu predare și în limba rusă)²¹. Adicional, mai există 6 școli „românești” („limba moldovenească”, în baza grafiei latine)²². Ultimele constituie subiectul prezentului articol deoarece problemele lor sunt cele mai acute, iar un acord privind funcționarea lor între autoritățile separatiste și Guvernul de la Chișinău a fost imposibil de realizat. În termeni mai expliciți, școlile care urmează curriculumul aprobat de Ministerul Educației și Științei al Republicii Moldova sunt sortite să devină instituții private. Modul în care acest fapt este transpus în practică și cum aceste școli interacționează cu autoritățile locale constituie esența problemei.

Pentru a înțelege „politica celor trei limbi oficiale” a Transnistriei (rusă, ucraineană și „moldovenească” – în baza grafiei chirilice), este necesar să o examinăm într-un context mai larg. Mandatul OSCE, orientat spre promovarea respectului pentru drepturile omului, în general, și redresarea situațiilor de tensiune care ar putea declanșa violență, în particular, a contribuit la menținerea păcii în regiune. Negocierea, nu fără succes, cu autoritățile *de facto* pe marginea acordării unor școli a dreptului, fie și limitat, de a preda în baza grafiei latine a implicat atingerea unui compromis ce a permis unor astfel de școli „alternative”

(private) să fie finanțate de la bugetul Republicii Moldova. Această binecuvântare internațională a unei situații anormale a generat totuși, fără a se dori așa ceva, efecte nedorite. Primul dintre acestea se rezumă la faptul că, în timp ce cele 6 școli luptă pentru supraviețuire, autoritățile transnistrene au obținut o *carte blanche* în ignorarea restului școlilor de acest gen²³. De asemenea, neliniștește faptul că până și emisarii OSCE sunt tratați cu rezerve tot mai mari iar eforturile lor de mediere devin, astfel, tot mai puțin rezultative²⁴. În concluzie, soarta acestor școli depinde de capriciile conducerii transnistrene. „RMN” se opune educației în baza grafiei latine și oricine încearcă să promoveze această opțiune este perceput ca adversar al sistemului. Un ordin al Ministerului Educației al „RMN” din 18 august 1994 interzice în mod expres predarea în școlile transnistrene a limbii moldovenești în baza grafiei latine.

Încercările de a spori numărul unor astfel de școli au fost reprimite cu duritate²⁵. Într-adevăr, în timp ce sondajele neoficiale de opinie indică faptul că mulți părinți ar opta în favoarea predării limbii „moldovenești” în baza grafiei latine, apelurile de a se efectua un sondaj transparent au fost ignorate. Singura încercare cunoscută de a preda clandestin limba română într-o școală finanțată de „statul RMN” a eșuat. În Grigoriopol, corpul profesoral și părinții au fost calomniati gălăgios de organele mediatice locale, fiind etichetați drept „dușmani ai statului”²⁶. Unul câte unul, ei au fost invitați să-și „reconsidere” opțiunea, fiind amenințați cu pierderea serviciului, a locuinței etc. Copiii (și învățătorii) au fost intimidați în timpul prezentării explicațiilor privind motivele folosirii grafiei latine, iar oficialii locali au efectuat controale de rutină ale claselor pentru a se asigura că instruirea se face în modul „potrivit”. Asociația părinților și învățătorilor a fost abolită, iar președintele ei a fost arestat²⁷. Sporind în

continuare presiunea, la începutul anului 2003, „Colegiul Ministerului Educației” a decis să „[...] oblige conducătorii școlilor românești să introducă curriculumul transnistrean până la data de 1 martie ori să clarifice statutul lor până la data de 1 aprilie”²⁸.

Autorizate sau nu, școlile rămân hărăzite și obstrucționate în continuare²⁹. În condițiile în care statutul lor legal este neclar, se exercită o presiune continuă cu scopul de a le închide și aceasta în pofida faptului că părinții sunt locuitori ai Transnistriei și plătesc impozite, fiind astfel îndreptățiți să aștepte un tratament egal în ce privește educația primară a copiilor lor. Școlile sunt discriminate de către administrațiile locale ostile și lipsite de facilitățile de strictă necesitate, îndeosebi de spațiu. Deoarece aceste școli sunt calificate drept private, se așteaptă ca ele să solicite licențe speciale și să plătească pentru chirie și alte utilități rate mai mari decât alte instituții. Consiliul orașenesc din Tiraspol, începând cu 1997, a refuzat să ofere școlilor spațiile necesare, astfel încât peste 780 de școlari continuă să împartă, în trei schimburi, cele 9 săli de studiu disponibile (sunt necesare 33 de săli de studiu). În Benderul învecinat, 2 000 de copii sunt distribuiți în trei blocuri separate și peste 700 de copii studiază în săli care nu întrunesc standardele sanitare aplicabile; 180 de copii fac zilnic naveta la Hagimus (sat din suburbia Benderului, subordonat Chișinăului). Mai mult, asigurările anterioare date OSCE-ului de către autoritățile transnistrene sunt ignorate, iar încercările de a reinnoi licențele sunt, de regulă, respinse sau obstrucționate³⁰. Electricitatea, liniile telefonice și încălzirea sunt stopate cu regularitate, iar reparațiile de strictă necesitate ale clădirilor municipale nu se efectuează. Copiii nu au acces la facilitățile de sport și sunt privați de drepturile de care beneficiază alți copii. Deseori, ei învață în trei schimburi și suferă din cauza condițiilor sanitare nesatisfăcătoare. În lipsă

de alte opțiuni, mulți dintre ei sunt nevoiți să învețe în încăperi provizorii, inadecvate studiului, localizate în clădiri avariate de război, în timp ce „colegii loiali”, care frecventează școlile de „stat”, beneficiază de condiții și standarde normale (de exemplu, subsidii pentru prânzurile școlare sau mici plăceri cum ar fi cantinele și laboratoarele). În loc să le ofere spații adecvate de studiu, autoritățile locale amenință școlile cu închiderea pe motivul nerespectării regulamentelor sanitare și de protecție contra incendiilor³¹. De asemenea, este cunoscut faptul că autoritățile „RMN” au confiscat materialele necesare pentru instruire (care au trebuit să fie aduse de pe teritoriul controlat de Guvern) și au creat obstacole serioase pentru acordarea asistenței internaționale, încercând să perceapă taxe, să nu acorde permise de construcție ori, mai simplu, să închidă frontiera pentru transporturile de acest gen.

Trebuie să se ia în calcul și faptul că această situație patetică are rădăcini adânci și este o consecință a unei confruntări prelungite și emoționale dintre părinții (și învățătorii) moldoveni și autoritățile transnistrene „pro-ruse”. Ultimii consideră româna drept o limbă străină care, după părerea lor, nu-și are locul în școlile de „stat”, exceptând, eventual, cazul când, alături de alte limbi străine precum engleza și franceza, poate fi studiată opțional³². Situația este agravată și de alți factori complicați, precum curriculumurile diferite, ceea ce presupune predarea istoriei și geografiei din perspective diametral opuse, acestea fiind chestiuni de mare sensibilitate politică. Părinții conștientizează faptul că este puțin probabil ca un absolvent al unei școli din „RMN” să însușească suficient de bine româna și va fi dezavantajat în cazul admiterii într-o universitate din Moldova. Singura opțiune este de a continua studiile la Moscova sau Kiev – alternativă neatractivă sau prohibitivă sub aspect

financiar pentru o bună parte dintre absolvenți. Probleme apar și în virtutea incompatibilității sistemului de notare și examinare și mulți realizează că ei vor primi la absolvire diplome de valoare îndoielnică (diplomele Universității transnistrene nu sunt recunoscute în străinătate). În concluzie, chestiunea școlară a devenit ostatică bătăliilor politice, unde neîncrederea guvernează, iar loialitatea poate fi măsurată în funcție de opțiunea părinților pentru o școală controlată de separatiști sau Guvern.

Întru susținerea poziției lor, autoritățile transnistrene continuă să promoveze vechea teorie sovietică referitoare la românii din Basarabia și Transnistria, și anume că ei ar fi un popor distinct – „moldovenii” – și că ar vorbi o limbă deosebită de cea română – „moldovenească”. De aici derivă logica prin care limba „moldovenească” trebuie să fie predată exclusiv în baza grafiei chirilice (grafia latină, conform liderilor separatiști, potrivitându-se doar limbii române). Autoritățile transnistrene se erijează în postura de ultim bastion al unei națiuni moldovenești distincte împotriva „românizării”. În această privință, la 12 martie 1991, „Sovietul Suprem al RMN” a adoptat o decizie în care, printre altele, se spunea: „În ultimul timp, în RSSM (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească) procesul românizării poporului moldovenesc s-a accelerat. Mass-media, organizațiile civice, naționaliste și politizate, precum și instituțiile oficiale de stat promovează o politică antinațională, de negare a specificului poporului moldovenesc, a culturii, limbii și tradițiilor sale. Aceste forțe antinaționale prezintă ca fiind românesc tot ce este moldovenesc: pământul, poporul, limba, grafia, tradițiile...”³³.

La scurt timp după aprobarea acestei decizii, probabil în virtutea aceluiași efort de stăvilire a „românizării”, „Sovietul Suprem” de la Tiraspol a declarat printr-o lege limba „moldovenească”, alături de

alte două limbi (rusa și ucraineana), drept limbă oficială a pretinsei „RMN”. Pe lângă faptul că s-a declarat grafia chirilică drept bază exclusivă pentru forma scrisă a limbii „moldovenești”, articolul 6 a mai stipulat că „[...] folosirea grafiei latine atrage, conform prevederilor pertinente ale legii, responsabilitate”³⁴.

În ciuda tuturor eforturilor de a convinge populația vizavi de existența unei singure și adevărate identități moldovenești, mii de învățători, părinți și elevi consideră că limba „moldovenească” este, în realitate, română. Mai mult, după cum s-a menționat mai sus, astăzi mulți înțeleg că însușirea adecvată a unui singur alfabet va dezavantaja absolvenții care vor dori să fie eligibili pentru învățământul superior în restul Moldovei, în România sau Europa³⁵. În decursul ultimei decade, un număr semnificativ de părinți, supunându-se unui risc destul de mare, au făcut sacrificii pentru a le asigura copiilor predarea în grafia latină. Învățătorii și părinții au participat la demonstrații, greve organizate și au semnat petiții către organizațiile internaționale și ambasadorii țărilor garante (Ucraina și Rusia)³⁶. Aceste acțiuni au infuriat autoritățile transnistrene, uneori până în punctul de a răspunde prin investigații și încercări sofisticate de a închide școlile implicate. Numeroși părinți au fost amenințați ori cercetați de serviciile de securitate, iar unii și-au pierdut serviciul sau au fost sfătuiți să părăsească regiunea³⁷. Cei care nu s-au supus au fost acuzați în grup de faptul că reprezintă „coloana a cincea” a Republicii Moldova în Transnistria. În consecință, în timp ce unii adoptă „o mentalitate gen victimă”, alții devin mai duri, mai ostili și, potențial, mai radicali.

În mod practic, mulți copii sunt nevoiți să ia adițional, la domiciliu, lecții de grafie latină. Spre exemplu, în ianuarie 1997, în Grigoriopol, conform unui raport OSCE, 150 de copii luau lecții la domiciliu de la

16 învățători³⁸. Câțiva ani mai târziu, în aprilie 2001, cca 90% din elevii școlii din Grigoriopol urmau, în secret, curriculumul Guvernului de la Chișinău, în paralel cu cel transnistrean³⁹. În 2002, când s-a constatat că majoritatea absolută a părinților au decis să legalizeze această situație și au solicitat autorităților locale să permită predarea în baza grafiei latine, răspunsul a fost rapid și hotărât⁴⁰. 54 dintre cei 57 de învățători au fost amenințați că vor fi acționați în judecată în baza unor capete de acuzare variind de la încălcarea legii cu privire la limbi până la ridicarea celui de-al doilea salariu (neimpozitat), plătit prezumtiv de autoritățile de la Chișinău pentru munca lor „neautorizată”. Învățătorilor le-a fost oferită posibilitatea de a-și exprima regretul în această conexiune și au fost încurajați să semneze declarații în sensul respectării de către ei, în viitor, a legislației în vigoare a „RMN”. Sancțiunile disciplinare au fost o altă alternativă oferită. Școala a fost „reorganizată” și toți învățătorii au fost obligați să se recalifice pentru propria lor profesiune⁴¹. Intervențiile OSCE au fost ignorate, personalului internațional i s-a interzis accesul în Transnistria și, în final, în pofida apelurilor reprezentanților statelor garante (Rusia și Ucraina), predarea limbii române a fost interzisă⁴². Învățătorii „nerezonabili” au fost concediați, iar copiii au fost nevoiți să părăsescă școala, astfel încât două sute dintre ei frecventează, în prezent, o școală a Guvernului, dintr-un sat situat la 17 km depărtare⁴³.

Nu toți părinții au opus deschis rezistență. Unii și-au trimis copiii la cea mai „apropiată” școală, situată dincolo de linia de separare a părților⁴⁴. Cei care nu rezistă presiunilor sunt tentați să părăsescă definitiv regiunea, fapt care a alarmat Oficiul din Moldova al Înaltului Comisariat ONU

pentru Refugiați. Prevenirea strămutării interne, ca rezultat al violării drepturilor omului în Transnistria, inclusiv a dreptului la educație, rămâne până în prezent o preocupare a comunității internaționale. Conștient de faptul că nu se acordă, practic, fonduri internaționale pentru sprijinirea măsurilor pozitive, UNHCR a elaborat un proiect de reconciliere, ce urmează a fi finanțat prin intermediul Băncii Mondiale, precum și în baza unui grant substanțial oferit de Fondul Japonez pentru Dezvoltare Socială (FJDS). Obiectivul principal urmărit de proiect vizează reconcilierea comunităților divizate și diminuarea discriminărilor prin acțiuni reparatorii față de instituțiile afectate⁴⁵. Proiectul a avut un start dificil și a fost stopat inițial, când UNHCR s-a retras din proiect din cauza insuficienței garanțiilor de supraveghere oferite de ambele părți⁴⁶.

De asemenea, trebuie menționat că până și școlile „moldovenești” oficiale din Transnistria, care predau în baza grafiei chirilice, se confruntă cu situații dificile. Școlile sunt prost echipate cu material didactic deoarece autoritățile demonstrează puțin interes pentru starea lor. Elevii din școlile moldovenești trebuie să se mulțumească cu cărți depășite, datând încă din perioada sovietică, în timp ce colegii lor ruși și ucraineni citesc din cărți moderne (uneori donate de Rusia și Ucraina). În consecință, un număr tot mai mare de părinți își trimit copiii la școlile rusești, iar școlile moldovenești continuă să se golească. Conform unui raport al „Ministerului Educației” al „RMN”, în 1999, deși elevii de etnie română/moldoveană reprezentau 32,6% din totalul copiilor din Transnistria, numai 13% frecventau școlile moldovenești. În instituțiile de educație specială și superioară, numai 6% erau „moldoveni”⁴⁷.

Dreptul la educație al copiilor reflectat în dreptul internațional

Cel puțin în teorie, drepturile lingvistice ale persoanelor care aparțin minorităților naționale și etnice sau ale persoanelor aflate în situații similare sunt garantate de o serie de instrumente în domeniul drepturilor omului. Dreptul de a folosi propria limbă încorporează dreptul de a o folosi, în mod privat sau public, liber și fără amestec ori discriminare. Articolul 27 al Pactului internațional al ONU cu privire la drepturile civile și politice (1969) și articolul 30 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului (1989) specifică explicit faptul că un copil aparținând unei minorități etnice sau lingvistice „[...] are dreptul, în comuniune cu alți membri ai grupului său, să beneficieze de cultura sa, să profeseze și să practice propria religie ori să folosească propria limbă”⁴⁸. Documentul CSCE de la Copenhaga din 1990 conține angajamentul statelor participante de a depune eforturi pentru a le asigura persoanelor care aparțin minorităților naționale posibilitatea de a putea studia limba sau limbile oficiale ale statului respectiv și de a avea oportunități adecvate de educație în limba lor maternă⁴⁹.

Autoritățile „RMN” neagă cu vehemență faptul că unele drepturi sunt violate, iar la un moment dat au declarat chiar că, oricum, nu sunt obligate să le respecte atâta timp cât nu există un acord general asupra a ceea ce constituie o minoritate (națională): iată o mostră clasică de apărare ce ține de arsenalul multor infractori. Să nu uităm totuși că fostul Înalt Comisar al OSCE pentru minoritățile naționale, Max Van der Stoel, și-a expus deja opinia în această privință în 1993: „[...] Eu nu vă voi oferi o definiție personală. Aș observa totuși că existența unei minorități este o chestiune de fapt, și nu de definiție. Aș dori să citez Documentul de la Copenhaga din 1990,

care [...] declară că «a aparține unei minorități naționale este o chestiune ce ține de opțiunea individuală a persoanei». [...] Aș mai îndrăzni să afirm că voi recunoaște o minoritate atunci când o voi vedea. În primul rând, o minoritate este un grup cu caracteristici lingvistice, etnice ori culturale care îl disting de majoritate. În al doilea rând, o minoritate este un grup care, de regulă, încearcă nu numai să-și păstreze identitatea, ci și să confere acestei identități o expresie mai puternică” (Van der Stoel, 2001, 44).

Este evident, cel puțin pentru autori, că populația vorbitoare de „limbă moldovenească” din Transnistria e un grup care încearcă să-și păstreze identitatea și să confere expresie acestei identități.

Hotărârea „Sovietului Suprem” din 1992 menționată mai sus atestă că „RMN”, indiferent de relația sa formală cu unele organizații sau documente internaționale, subscris la câteva documente internaționale în domeniul drepturilor omului (inclusiv Pactul internațional al ONU cu privire la drepturile civile și politice). Caracteristic pentru astfel de situații este faptul că, violând dreptul la educație, autoritățile transnistrene încalcă nu doar normele internaționale, ci și propria sa „legislație”. Deși au fost încercări de a se apela la „Oficiul Procurorului”, totuși, atâta timp cât instituțiile respective sunt responsabile în fața conducerii „RMN”, astfel de încercări au puține șanse de succes.

OSCE și școlile moldovenești în Transnistria

Misiunea OSCE din Moldova, principalul organism al OSCE care are în responsabilitate chestiunea școlilor din Transnistria⁵⁰, conform mandatului său, a acordat din start o atenție sporită situației școlilor moldovenești din Transnistria. Misiunea primește continuu petiții de la învățători și părinți,

efectuează vizite în școli, participă la întrevederi cu autoritățile locale și apelează la Ministerul Educației, la liderii RMN, inclusiv la Președintele Smirnov, pentru a-i determina să manifeste moderație. În particular, Misiunea a sesizat conducerea RMN asupra faptului că „[...] este dreptul părinților să aleagă limba și grafia educației copiilor lor, iar autoritățile au datoria să asigure, de o manieră nediscriminatorie, condițiile adecvate pentru părinți și copii”⁵¹. Deși Misiunea s-a străduit să asiste părinții, elevii și învățătorii în soluționarea problemelor lor, acestea îi lipsesc, evident, mijloacele de a impune respectarea standardelor internaționale.

Ambasadorul William Hill, fostul și actualul șef al Misiunii OSCE, a comentat deceniul trecut în modul cel mai elocvent cu putință: „Noi, cei din Misiunea OSCE din Moldova, suntem profund îngrijorați vizavi de școlile și elevii din Transnistria, în particular în ce privește copiii care doresc să fie instruiți în limba moldovenească ori română în baza grafiei latine și care nu pot primi o astfel de educație ori a căror educație în baza acestei grafii este limitată. Am abordat personal, de mai multe ori, această chestiune în discuțiile avute cu conducerea transnistreană și vom face acest lucru în continuare. Noi credem că toți copiii au acest drept și părinții, de asemenea, au dreptul să aleagă limba și grafia de instruire a copiilor lor, iar statul nu trebuie să impună nici un fel de restricții arbitrare sau injuste referitor la educația copiilor. Noi vom continua să acționăm în vederea asigurării unui sprijin adecvat pentru educarea copiilor de pe malul stâng în limba dorită de părinții lor. Noi activăm în strânsă cooperare cu UNHCR și alte organizații internaționale în vederea găsirii mijloacelor financiare pentru a sprijini școlile de pe malul stâng care predau limba română în baza grafiei latine. Acesta este un proces continuu și credem că am avut succes pe

planul ameliorării condițiilor pentru educație, dar rămân încă multe de făcut și noi vom continua să îndemnăm și să exercităm presiuni asupra persoanelor oficiale de pe malul stâng ca să le permită copiilor să fie educați în limba pentru care ei optează și să prevină ori să nu admită discriminarea, amenințarea, violența împotriva acestor copii și școli”⁵².

Începând cu anul 1994, chestiunea școlilor moldovenești din Transnistria a ocupat un loc important și pe agenda Întalului Comisar al OSCE pentru minoritățile naționale. Întalul Comisar Max Van der Stoel a cercetat situația lor în cadrul primei sale vizite în Moldova din decembrie 1994. Atunci el s-a întâlnit la Tiraspol, precum și în orașul învecinat, Bender (Tighina), cu autoritățile locale și liderii minorităților. Întalul Comisar a identificat unele soluții pentru „criza școlilor” și a vizitat școlile de „limbă moldovenească” din regiune, „unde a vorbit cu învățătorii și părinții, care erau nerăbdători ca copiii lor să studieze în baza grafiei latine, și nu în grafia chirilică, impusă de autoritățile transnistrene”. El a făcut apel la autorități „să demonstreze mai multă flexibilitate în această chestiune controversată și să ofere asigurări că problema existentă va fi soluționată spre beneficiul tuturor persoanelor implicate și în concordanță deplină cu normele internaționale” (Kemp, 2001, 232).

Nefiind înregistrate ameliorări în sensul de mai sus, domnul Max Van der Stoel a revenit asupra acestei chestiuni în timpul altor două vizite efectuate ulterior în Moldova – în mai și septembrie 2000. În cadrul vizitei din mai, el a reiterat „îngrijorarea sa în legătură cu dificultățile cu care se confruntă copiii moldoveni din Transnistria în încercarea de a învăța limba moldovenească în baza grafiei latine” și a cerut autorităților transnistrene să înceteze aceste practici (discriminatorii). Cu referire la hărțuiala la care sunt supuse câteva școli

din estul Moldovei ce predau „limba moldo-venească”, el a avertizat că „[...] autoritățile nu trebuie să împiedice exercitarea de către cetățeni a dreptului la educație în limba lor maternă prin impunerea unor exigențe de ordin legal și administrativ, nejustificate și împovărătoare, ce reglementează stabilirea și gestionarea instituțiilor în domeniul educației, indiferent dacă sunt private sau publice” (Kemp, 2001, 234). În cadrul vizitei sale din septembrie, Înaltul Comisar s-a întâlnit, între alții, cu „Președintele” Smirnov și l-a îndemnat „să adopte o atitudine mai înțelegătoare față de cele șapte școli care predau în baza grafiei latine” (Kemp, 2001, 235).

Această chestiune nesoluționată a fost preluată de actualul Înalt Comisar al OSCE pentru minoritățile naționale, Rolf Ekeus, desemnat în funcție la data de 1 iulie 2001. În contextul vizitei sale în Moldova din aprilie 2002, domnul Ekeus și-a exprimat solidaritatea cu învățătorii și părinții care sunt intimidați, a dat o apreciere înaltă activității umanitare desfășurate de UNHCR în vederea sprijinirii școlilor și a apelat la autoritățile transnistrene „să nu obstrucționeze activitatea școlilor”. „Drepturile și bunăstarea copiilor nu trebuie să devină victime ale agendelor politice. Trebuie să existe soluții practice pentru problemele imediate și solvabile, de natură să prevină înrăutățirea situației”, a avertizat el⁵³.

Necesitatea unei implicări mai mari a comunității internaționale

Atunci când ne referim la drepturile copiilor vorbitori de limbă română, este important să reținem că drepturile minorităților și drepturile omului sunt interdependente. Potrivit normelor și standardelor internaționale, autoritățile nerecunoscute care dețin controlul asupra unui teritoriu nu sunt absolute de obligațiile lor, inclusiv de obligația

de a respecta drepturile omului pentru fiecare persoană în parte. Documentul Reuniunii OSCE de la Moscova pentru Dimensiunea Umană (10 septembrie – 4 octombrie 1991) stipulează: „[...] chestiunile ce țin de drepturile omului, libertățile fundamentale, democrația și statul de drept sunt probleme de importanță internațională, deoarece respectul pentru aceste drepturi și libertăți constituie una dintre temeliile care stau la baza ordinii internaționale”. Totodată, statele participante declară „categoric și irevocabil” că „angajamentele asumate în domeniul dimensiunii umane a CSCE sunt chestiuni de interes direct și legitim al tuturor statelor participante și nu țin exclusiv de treburile interne ale unui stat”. De asemenea, statele participante au exprimat „determinarea lor de a onora toate angajamentele și de a soluționa prin mijloace pașnice, individual sau colectiv, orice problemă de acest gen în baza respectului reciproc și cooperării. În acest context, ele recunosc faptul că implicarea activă a persoanelor, grupurilor, organizațiilor și instituțiilor este esențială pentru asigurarea progresului continuu în această direcție” (McGoldrick, 1995, 70).

Cu alte cuvinte, normele și standardele internaționale reclamă că orice autoritate care deține controlul asupra unui teritoriu sau a unei populații trebuie să respecte drepturile omului pentru orice persoană, inclusiv pentru persoanele ce aparțin minorităților naționale, etnice ori lingvistice (sau pentru persoanele în poziții similare). Din această perspectivă, monitorizarea respectării drepturilor omului trebuie să se constituie într-un obiect legitim al atenției comunității internaționale – chiar dacă așa-zisa „RMN” nu este o entitate politică recunoscută de comunitatea internațională. Problema drepturilor omului în Transnistria (precum și în alte republici separatiste), inclusiv a dreptului la educație, trebuie să fie „o chestiune de interes direct și legitim” pentru toate statele participante ale OSCE și pentru instituțiile OSCE.

La data de 17 iunie 1999, John Evans, șeful Misiunii OSCE din Moldova, în discursul rostit la a 235-a reuniune a Consiliului Permanent al OSCE, a declarat: „Problema transnistreană este ca un lacăt închis cu o combinație numerică: noi trebuie să formăm numerele corecte în câteva locuri pentru a-l deschide. Noi, OSCE și comunitatea internațională în general, trebuie să fim capabili să acordăm asistență, dar părțile înseși cunosc acest conflict mai bine decât cei din exterior și poartă responsabilitatea finală pentru soluționarea lui”⁵⁴.

În opinia noastră, discursul dlui Evans aruncă lumină asupra uneia dintre deficiențele de bază ale politicilor privind conflictele „înghețate” de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice. Atunci când elemente importante lipsesc pentru o posibilă soluționare a conflictului și impasul continuă, dar și atunci când voința de a promova soluții reale slăbește, singura acțiune ce mai rămâne este apelul către „părți”. Pe de altă parte, comunitatea internațională tinde să se concentreze exclusiv pe „probleme majore” (ceea ce, în contextul transnistrean, înseamnă eliminarea armamentelor și retragerea trupelor rusești, conform deciziilor Summit-ului de la Istanbul). Din nefericire, atâta timp cât suferința umană nu face titlul principalelor știri, chiar și încălcările masive și pe scară largă a drepturilor omului sunt, în cel mai bun caz, percepute ca fiind incidente izolate ori atribute ale unei stări regretabile de lucruri – nerezolvabilă atâta timp cât „problemele mari” nu au fost soluționate. În mod similar, comunitatea internațională exercită prea puțină presiune – sau deloc – pentru a determina schimbări ori a promova măsuri de consolidare a încrederii.

Este foarte interesant de observat în această privință că, potrivit surselor independente, 80% din comerțul extern al RMN revine Europei de Vest și Statelor Unite. Nu e de mirare că presa semioficială a

RMN se laudă că „[...] lipsa unui statut juridic nu creează obstacole pentru încheierea și implementarea acordurilor economice”⁵⁵. 50% din comerțul extern al Republicii Moldova revine Federației Ruse. După părerea noastră, aceste cifre indică faptul că atât comunitatea internațională, în general, cât și unele țări, în particular, au mijloace considerabile de presiune și, dacă ar dori, ar putea să facă mai mult pentru a curma excesele transnistrene în domeniul drepturilor omului. Din păcate, nu acesta a fost cazul până în prezent și nimeni nu poate evita întrebarea: „Cum poate fi reconciliată această lipsă de acțiune cu numeroasele obligațiuni care le revin noilor state independente înainte de a fi admise în «clubul» țărilor democratice?”.

Concluzii

Violarea gravă a drepturilor omului, după trecerea atâtor ani de la prăbușirea comunismului, necesită o atenție mai serioasă din partea comunității internaționale. Normele și standardele internaționale existente reclamă expres că orice autoritate care deține controlul asupra unui teritoriu sau a unei populații trebuie să respecte drepturile omului pentru orice persoană, inclusiv cele ale persoanelor ce aparțin minorităților naționale, etnice ori lingvistice (sau ale persoanelor în poziții similare). Chiar dacă așa-zisa RMN nu este o entitate politică recunoscută de comunitatea internațională, problema drepturilor omului în Transnistria (precum și în alte republici separatiste), inclusiv a dreptului la educație, trebuie să fie „o chestiune de interes direct și legitim” pentru toate statele participante ale OSCE și pentru instituțiile OSCE. De asemenea, de aici derivă că regimul ilegal din Transnistria, cu înfiorătorul său dosar în domeniul drepturilor omului, realizat, *inter alia*, cu etalarea unui dispreț absolut pentru dreptul la

educație, precum și pentru alte numeroase standarde ale OSCE și ale Consiliului Europei, cu greu poate spera să fie vreodată recunoscut.

Pe de altă parte, atâta timp cât unele forțe (state) sunt interesate, înainte de toate, de menținerea conflictelor în stare „înghețată”, progresul va fi de neatins, iar violarea drepturilor omului va continua. Eșecul comunității internaționale de a acționa eficient i-a determinat pe mulți să conchidă că RMN este un prim exemplu al unei politici tacite de genul *divide et impera*. Încurajând selectiv separatismul, foștii stăpâni continuă să exercite control și influență în regiune, iar respectul pentru drepturile omului devine o frază goală.

Desigur, problema limbii române în Transnistria este o componentă mică a unei confruntări mai mari, acutizată și de privarea de drepturi a unei părți considerabile a populației vorbitoare de limbă română, subminându-se astfel orice perspectivă de respectare a drepturilor pentru minoritatea respectivă. Chiar dacă am accepta poziția oficială că „moldoveneasca” este una dintre cele trei limbi de „stat”, în realitate, chiar și „moldovenii”/românii care au optat pentru alfabetul chirilic sunt marginalizați. Se presupune că, începând cu anul 1998, situația în Transnistria s-a ameliorat; cazurile de represiune nu mai implică dispariția persoanelor ori alte forme extreme de

violență fizică și psihologică. Pe de altă parte, violarea într-o formă mai subtilă a drepturilor elementare ale omului continuă. De aceea, ar trebui să se reflecte asupra problemei dacă politicile *de facto* ale diplomației „tacite” vizavi de un regim care sfidează în totalitate valorile democratice produc, în esență, rezultate multumitoare ori dacă acestea doar prelungesc agonia. Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, a declarat că eșecul de a soluționa conflictul transnistrean, alături de sărăcie și corupție, reprezintă una dintre cele mai importante probleme pentru țară și regiune. În consecință, în Moldova este în creștere percepția potrivit căreia, în cazul în care conflictul transnistrean nu va fi soluționat, aceasta poate conduce la dezintegrarea țării. Conștientă de acest fapt, conducerea Moldovei sprijină proiectul OSCE de federalizare a țării, deși, conform opiniei multor observatori independenți, implementarea proiectului este de natură să prejudicieze interesele naționale (Socor, 2003). Dat fiind faptul că procesul de negociere a început cu mai mult de zece ani în urmă și este nerealist să așteptăm soluționarea conflictului într-un viitor apropiat, comunitatea internațională trebuie să acorde o atenție reînnoită violării drepturilor omului în Transnistria. Această chestiune trebuie să devină și o componentă proeminentă a procesului de negociere.

Note

1. „Republica Moldovenească Nistreană” și-a proclamat independența la data de 2 septembrie 1990. Cu un teritoriu de 4 163 km² (spre comparație, Luxemburg are 2 586 km²) și o populație de 660 000 de locuitori (cca 17% din populația Moldovei), este încadrată de Ucraina și Moldova.
2. În Republica Moldova există o dezbatere interminabilă și extrem de politizată – dacă populația majoritară este compusă, din punct de vedere etnic, din „moldoveni” sau din „români”. Autorii acestui articol împărtășesc opinia potrivit căreia populația majoritară este compusă, din punct de vedere etnic, din „români”, iar limba vorbită în Moldova este limba română, „moldoveneasca” fiind, cel mult, dialectul său de referință.
3. Adjunctul ministrului moldovean al Educației, O. Babenko, a declarat că „[...] problemele școlilor noastre nu pot fi soluționate atâta timp cât conflictul transnistrean nu este soluționat la nivel politic” (<http://azi.md/news?ID=21122>, 11 octombrie 2002). Este de netăgăduit

- că negocierile sunt în impas, în egală măsură, vizavi de alte chestiuni presante, inclusiv eliminarea armamentelor. Totodată, Moldova este văzută, tot mai mult, ca un stat „eșuat” (vezi *Outsiders aren't helping*, 2003, 48).
4. Referitor la chestiunea „cine este responsabil” : „[...] autoritățile *de facto* ale regiunii transnistrene sunt responsabile integral în fața comunității internaționale și a propriei populații pentru respectarea standardelor general acceptate ale drepturilor omului. Faptul că Transnistria este un stat nerecunoscut nu eliberează autoritățile sale, inclusiv cele responsabile de ordinea publică și protecția drepturilor omului, de necesitatea conștientizării, propagării și acționării în concordanță cu standardele internaționale în domeniul drepturilor omului” (*Drepturile omului în Republica Moldova*, 1999, 74).
 5. Vezi „Activitatea CUC rămâne în continuare deosebit de dificilă și nerezultativă”, <http://azi.md/news?ID=1140>, citându-l pe Gheorghe Roman, copreședinte al Comisiei Unificate de Control din partea Moldovei, conform căruia „formațiunile de grăniceri ale autoproclematei RMN, instalate ilegal în stânga Nistrului, împiedică călătoria cetățenilor în regiune...”.
 6. De exemplu, Codul procedural penal al RSSM (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească) din 1961, Codul civil din 1964 ori Codul procedural civil din 1964.
 7. Vezi Trevor (1995); Interfax news agency, 7 August 2001; Gribincea (2001, 217-235).
 8. Autoritățile transnistrene au persistat în împiedicarea participării populației la alegerile naționale (alegerile parlamentare din 1994, 1998 și, respectiv, 2001; alegerile prezidențiale din 1996), interzicând crearea secțiilor de votare în regiune. De câteva ori, atunci când în Moldova aveau loc alegeri parlamentare și prezidențiale, a fost decretată „starea de urgență”. De exemplu, în perioada desfășurării alegerilor prezidențiale din 1996, prin „Decretul prezidențial” nr. 6, aprobat de „președintele” transnistrean, a fost instituită o „stare de urgență”. Vezi, de exemplu, Raportul pe țară privind practicile în domeniul drepturilor omului pe anul 1998 al Departamentului de Stat al SUA (http://www.state.gov/www/global/human_rights).
 9. Vezi „Russia to Shut Monitoring by Europeans in Chechnya”, *The New York Times*, 1 ianuarie 2003, p. 5, sau „OSCE Chairman regrets end of OSCE mandate in Chechnya”, http://www.osce.org/news/generate.php3?news_id=2986, 4 februarie 2003.
 10. Vezi *Buletinul moldovenesc de știri*, Ambasada Republicii Moldova, Washington, 27 februarie 2003.
 11. A se vedea Igor. N. Smirnov, 2000.
 12. Vezi hotărârea „Cu privire la poziția Republicii Moldovenești Nistrene referitoare la documentele internaționale și alte documente în domeniul drepturilor omului” din 22 septembrie 1992, *Dnestrovskii meridian*, 39 (110), 25 septembrie – 1 octombrie 1992.
 13. CEDO a fost ratificată la data de 24 iulie 1997 – vezi Hotărârea Parlamentului Moldovei cu privire la ratificarea Convenției Europene asupra Drepturilor Omului și a Protocoloalelor sale adiționale nr. 1298 XIII, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 54-55/502, 21 august 1997.
 14. Vezi Decizia Marii Camere privind admisibilitatea Cererii nr. 48787/99 a lui Ilie Ilașcu, Alexandru Leșco, Andrei Ivanțoc și Tudor Petrov-Popa împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 4 iulie 2001 (<http://www.echr.coe.int/Eng/Gudgments.htm>).
 15. Vezi Drepturile omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, Comisia Interdepartamentală pentru coordonarea Politicii de Stat în localitățile din stânga Nistrului, Chișinău, 2002 (ediția a II-a, revizuită).
 16. Până atunci (în perioada sovietică) a fost folosită grafia chirilică, iar limba „moldovenească” a fost declarată oficial ca fiind distinctă de limba română (poziție împărtășită în prezent și de „RMN”).
 17. Principalele chestiuni de ordin lingvistic sunt reglementate de următoarele legi ale Republicii Moldova: Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la statutul limbii de stat, Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la reintroducerea grafiei latine, Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul RSSM. Toate aceste legi au fost adoptate la 31 august 1989. Articolul 13 (1) al

- Constituției declară că limba de stat este moldoveneasca „în baza alfabetului latin”, iar articolul 13 (2) „[...] protejează dreptul de a păstra, dezvolta și folosi limba rusă și alte limbi vorbite pe teritoriul național...”.
18. În anul școlar 1999-2000, 637 700 de elevi învățau în 1 118 școli cu predare în limba română, 142 000 de elevi învățau în 270 de școli, gimnazii și licee cu predare în limba rusă. Mai existau 114 școli mixte româno-ruse, 5 școli mixte ruso-ucrainene, 4 școli bulgaro-ruse, 2 școli cu predare în limba engleză și o școală ruso-engleză. Vezi United Nations Documents, CERD/C/372/Add.2.
 19. Vezi *Atlas...* (2000, 52). Este interesant de notat că harta acestei publicații, aprobată oficial, indică existența a 9 instituții cu predare în limba română, câteva dintre ele fiind situate pe teritoriul controlat de Guvernul de la Chișinău.
 20. Conform componenței etnice a RMN, din cei 660 000 de locuitori, 33% sunt moldoveni, 29% ruși, 29% ucraineni, 3% bulgari, 2% polonezi, 2% găgăuzi și 2%, alții. Vezi *Atlas...* (2000, 24). Sursele guvernului de la Chișinău vor arăta că procentajul moldovenilor este, în realitate, de peste 40%.
 21. În 2001, în RMN, cca 12 000 de elevi au studiat limba română în baza grafiei chirlice. Vezi „Școlile românești din Transnistria în rol de ostateci”, <http://www.azi.md/comment?ID=14195>, 15 octombrie 2001.
 22. Până la jumătatea anului 2002, ele erau situate în Tiraspol (Școala nr. 20 – 800 de copii), Tighina (Școala nr. 19 – 1 980 de copii), Rîbnița (740 de copii), Roghi (147 de copii) și, respectiv, Corjova (255 de copii). Numărul de copii înscriși este raportat la datele existente în aprilie 2001. Școlile din Dubăsari (620 de copii) urmau să fie transferate în 1997, fără destinație precisă, iar școlile din Grigoriopol au fost transferate în Cocieri în 1995. În sfârșit, școlile din Dubăsari și-au menținut o existență cladenstină duală pentru majoritatea celor 740 de copii rămași. Începând cu 2002, aceștia au frecventat școala din s. Doroțkaia, aflat sub controlul guvernului de la Chișinău. *Atlasul...* (2000, 42) numără 4 300 de copii, iar Ministerul moldovean al Educației declară o cifră de peste 5 000 de copii (vezi <http://www.azi.md.news?ID=21122>, 11 octombrie 2002).
 23. Vezi Protocolul de intenții în domeniul educației dintre Republica Moldova și Transnistria, 18 februarie 1995.
 24. În 2001, la indicația „Ministerului de Interne”, unui consilier al Înalțului Comisar al OSCE pentru minoritățile naționale nu i s-a permis să intre în RMN pentru a participa la o întrevvedere planificată a avea loc la Ministerul Educației. Mai târziu, când însuși Înalțul Comisar a vizitat Moldova, el a fost primit la Tiraspol de oficiali de rang inferior.
 25. Administrația locală din Grigoriopol a folosit poliția și cazacii pentru a stopa activitatea Școlii moldovenești nr. 1, iar pe 28 septembrie 1996 a ocupat incinta școlii. La data de 2 octombrie 1996, învățătorii M. Harcaila, E. Jmacova și N. Bistrova au fost arestați și duși la Tiraspol. După ce au fost reținuți pentru câteva ore la „Departamentul pentru Afaceri Interne”, ei au fost transferați la așa-zisul „Minister al Securității”. La 7 octombrie 1996, în urma intervențiilor Președintelui Republicii Moldova și Misiunii OSCE în Moldova, învățătorii au fost eliberați. Acte de violență au fost înregistrate și în Slobozia.
 26. Iuriev, 2002. Vezi și <http://www.unhcr.md/article/ld15.htm>.
 27. Mihai Speian a fost arestat la data de 28 august și deținut până la data de 12 septembrie 2002. Vezi Misiunea OSCE în Moldova, raport de activitate, noiembrie 2002.
 28. Raportat de Misiunea OSCE la data de 30 ianuarie 2003. Încercarea OSCE de a determina revocarea deciziei respective nu a avut rezultat, aceasta intrând în vigoare prin semnătura ministrului Educației RMN, doamna Bomeșko.
 29. Școlile din Roghi și Rîbnița au întreținut relații aproape normale cu administrația locală (de exemplu, nu au fost solicitate să plătească chiria), în timp ce alte școli sunt tratate cu aroganță în mod sistematic.
 30. „Decretul Președintelui RMN” nr. 145 din 5 aprilie 1999 a reintrodus o prevedere privind necesitatea reînregistrării tuturor instituțiilor care se află pe teritoriul Transnistriei. În total, trebuie prezentate cca 12 documente și plătită o taxă aferentă (inclusiv statutul școlii, curriculumul,

informațiile privind statele de personal și fondatorul școlii, certificatele sanitare, acordurile privind protecția contra incendiilor, contractul de închiriere, raportul de monitorizare de către stat a construcțiilor etc.). Regulamentul a fost conceput de o asemenea manieră, încât înregistrarea școlilor cu predare în baza grafiei latine a devenit un exercițiu inutil. Vezi Școlile românești din Transnistria se confruntă cu probleme în acordarea licențelor, 25 septembrie 2001, <http://www.azi.md/news?ID=13912>.

31. Misiunea OSCE din Moldova, rapoarte lunare, iunie 1997, septembrie-noiembrie 2001.
32. Directorii școlilor afectate se plâng cu regularitate de tratamentul acordat de administrația tiraspoleană și chiar îl califică drept genocid. Vezi „Directorii școlilor cu predare în limba română din Transnistria s-au întâlnit cu Primul-Ministru” (<http://azi.md/news?ID=13400>, 21 august 2001).
33. „Cu privire la măsurile urgente orientate spre menținerea originalității poporului moldovenesc, precum și originalității culturii și limbii”, 12 martie 1991. Potrivit ziarelor *Sfatul țării*, 53 (833), din 12 aprilie 1991, și *Moldova Suverană*, 76 (17 685), din 3 aprilie 1991, măsurile adoptate includ înlocuirea cursului de „Istorie a Românilor” cu „Istoria plaiului natal” și „Istoria Uniunii Sovietice”, precum și necesitatea publicării edițiilor în limba „moldovenească” în grafie chirilică. Toate legile adoptate în Republica Moldova au fost declarate nule și neavenite.
34. „Legea cu privire la limbile Republicii Moldovenești Nistrene”, 8 septembrie 1992 (traducere neoficială a textului original în limba rusă).
35. Conform „adjunctului ministrului Educației al Republicii Moldovenești Nistrene”, Surinov, în 2001, 600 de elevi au fost înscriși în instituțiile moldovenești de instruire superioară, 250 în cele rusești, 150 în cele ucrainene și 4 500 în instituțiile transnistrene (interviu al unuia din autori cu dl. Surinov la 28 februarie 2002).
36. BASA-press, nr. 2728 din 1 octombrie 1996. Misiunea OSCE în Moldova, Raportul punctual nr. 30/96: Situația în școlile moldovenești din Transnistria.
37. De exemplu, în ianuarie 1997, bărbați neidentificați au venit cu o mașină acasă la Elena Jmacova, directorul școlii moldovenești din Grigoriopol, și i-au spus soțului ei că soția și copiii săi trebuie să plece dacă vor să rămână în viață. Serios înfricoșată, doamna Jmacova (care mai fusese arestată de autoritățile transnistrene în octombrie 1996) a părăsit orașul în ziua următoare. De notat că ea s-a întors, dar continuă să fie hărțuită de forțele de securitate (BASA-press, nr. 2750-1 din 3 octombrie 1996; FLUX din 7 octombrie 1996).
38. Misiunea OSCE în Moldova, raport lunar, ianuarie 1997.
39. Raportul Misiunii UNHCR de constatare a faptelor în șapte școli moldovenești (cu grafie latină) din Transnistria (18-19 aprilie 2001).
40. O petiție cu semnăturile a peste 500 de părinți a fost respinsă de autoritățile locale pe motiv că este sau falsă, sau semnăturile au fost colectate sub presiune de la părinți.
41. „Noi, învățătorii școlii, nu vom viola regulamentele școlare care stipulează folosirea grafiei chirilice și curriculumul elaborat de administrația tiraspoleană” – declara un document prezentat învățătorilor spre semnare de către directorul școlii din Grigoriopol, ce executa indicațiile consiliului local. Intimidați puternic, 32 de învățători au semnat documentul menționat. Vezi declarația celor 32 de învățători ai școlii din Grigoriopol din 4 octombrie 2002 (document din arhiva autorilor).
42. Scrisoare deschisă către ambasadorii Rusiei și Ucrainei la Chișinău din 29 februarie 2002 (document din arhiva autorilor).
43. Vezi relatarea doamnei E. Semcencova de la Ministerul Educației privind evacuarea copiilor la Doroțcaia, în <http://www.azi.md/news?ID=21122> din 11 octombrie 2002; „FLUX”, 31 iulie 2002.
44. AP FLUX, nr. 8711, 10 septembrie 2002.
45. Conform UNHCR-Moldova, „[...] din suma totală a grantului, 600 000 vor fi folosiți pentru repararea a șase școli de limbă română din Transnistria, 100 000 pentru cumpărarea echipamentului, 70 000 pentru perfecționarea profesională a învățătorilor și pentru procurarea manualelor și, respectiv, 30 000 vor fi cheltuiți pentru salarizarea personalului” (INFOTAG, 1 octombrie 2001; <http://www.azi.md/news?ID=13961>, 28 septembrie 2001).

46. Condiționalitatea impusă în descrierea proiectului este considerabilă, dar, o dată ce grantul este aprobat, există întodeauna un imbold puternic pentru implementare. Rămâne de văzut dacă obiectivul de reconciliere vizat de proiect va fi atins, devenind evident, chiar de la început, că, în pofida beneficiilor tangibile pentru ambele părți, neîncrederea dintre ele era prea profundă pentru a se ajunge la o cooperare semnificativă.
47. Cea mai mare concentrație de vorbitori de „limbă moldovenească” se află în raioanele Grigoriopol (69%), Camenca (44%), Slobozia (43%) și Dubăsari (40%).
48. Mai mult, *Declarația ONU cu privire la drepturile persoanelor care aparțin minorităților naționale ori etnice, religioase ori lingvistice* din 1969 afirmă că identitatea lingvistică a minorităților trebuie protejată, iar condițiile pentru promovarea identității lingvistice trebuie încurajate. Articolul 2 al Protocolului adițional nr. 1 al CEDO și articolul 13 al ICESCR (1966) stipulează că nimeni nu poate fi privat de dreptul la educație și statul trebuie să respecte dreptul părinților de a asigura o astfel de educație și instruire care să fie în conformitate cu convingerile lor religioase și filosofice. Articolul 28 al CRC (1989) cere statelor semnatare să recunoască dreptul la educație al copiilor și, îndeosebi, să facă educația primară obligatorie și liber accesibilă pentru toți, fără nici o discriminare în această privință.
49. Faptul că moldovenii/românii din Transnistria pot fi considerați, în esență, majoritari, fiind cel mai mare grup etnic, nu-i privează de drepturile lor.
50. Misiunea s-a desfășurat la Chișinău la data de 25 aprilie 1993 și are o filială în „capitala RMN”, Tiraspol (în prezent, misiunea este compusă din 10 funcționari internaționali). Pentru alte detalii și mandat, vezi [http : /www.osce.org/moldova](http://www.osce.org/moldova).
51. Vezi Misiunea OSCE în Moldova, Raportul nr. 12 din 8 noiembrie 1993 ; Agenția de știri Basapress, Chișinău, în engleză, 19.40 gmt, 10 octombrie 1996.
52. Vezi interviul dlui William Hill din 12 noiembrie 2001 pe [http : /www.azi.md/iv ? iv = 15& lang = Ro](http://www.azi.md/iv?iv=15&lang=Ro).
53. Comunicatul de presă al Misiunii OSCE din Moldova din 10 aprilie 2002. Înaltul Comisar al OSCE pentru Minoritățile Naționale : *Soluționarea problemelor etnice nu este un joc cu sumă nulă* – HCNM.INF/2/02, 10 aprilie 2002.
54. PC.FR./17/99, 21 iunie 1999.
55. *Transdnistria strengthens trade links with Europe*, Olivia Press, [http : //www.olvia.idknet.com/ol08-02-03.htm](http://www.olvia.idknet.com/ol08-02-03.htm), 3 februarie 2003.

Bibliografie

- Gribincea, Mihai. (2001). *The Russian Policy on Military Bases : Georgia and Moldova*. Oradea. Iuriev, Vadim. (2002). Scandal mare într-un oraș mic. *Dnestrovskii Kurier*, 8 martie (în rusă).
- Kemp, Walter A. (ed.). (2001). *Quiet Diplomacy in Action : The OSCE High Commissioner on National Minorities*. Haga/Londra/Boston : Kluwer Law International.
- King, Charles. (2001). The Benefits of Ethnic War. Understanding Eurasia’s Unrecognized States. *World Politics*, 53, 4, 524-552.
- McGoldrick, Dominic (ed.). (1995). *Documents on the Human Dimension of the OSCE*. Varșovia.
- Smirnov, Igor N. (2000). Prefață la ediția a II-a. În *Atlas, Republica Moldovenească Nistreană*, Tiraspol.
- Socor, Vladimir. (2003). The OSCE and „Federalization” Failing in Moldova. *IASPS Policy Briefings : Geostrategic Perspectives on Eurasia*, 13, 27 ianuarie.
- Van der Stoel, Max. (2001). *Peace and Stability through Human and Minority Rights*. Speeches by the OSCE High Commissioner on National Minorities. Editat de Wolfgang Zwillner și Falk Lange (ediția a II-a, revăzută și adăugită). Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft.
- Waters, Trevor. (1995). *Instabilities in Post-Communist Europe. Moldova*. RMA Sauthurst : Conflict Studies Research Centre.
- Wines, Michael. (2002). Trans-Dniester „Nation” Resents Shady Reputation. *The New York Times*, 5 martie.

- *** (2002). *Atlas, Republica Moldovenească Nistreană*, Tiraspol.
- *** (1999). *Drepturile omului în Republica Moldova*, Chișinău.
- *** (2003). Outsiders aren't helping. *The Economist*, 15-21 februarie.
- *** (2003). Russia to Shut Monitoring by Europeans in Chechnya. *The New York Times*, 1 ianuarie.

Abstract

This paper tries to clarify the issues related to the right to education in the so-called Transnistrian Moldavian Republic (TMR) and will prove the seriousness of its systematic violation. Clarifying the TMR policies towards „Romanian” children – those children that prefer using the Latin alphabet instead of the Cyrillic one, such as the „Moldavians” do – is a complicated matter, deepened by the separatist authorities through their denying the charge of any violation of the education right. The authors argue that the violation of the human rights by unrecognized Government of the TMR, including the right to education, should concern not only the states confronted with separatism, but the entire international community.